

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 11, 2016

[Назад](#)[Головна](#)

0 0 0 0 0 0 0 0

УДК 331.42: 336.12

Д. І. Коваленко,
к. е. н., доцент, доцент,
Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ
Т. Ю. Москаленко,
студент, Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ

ДІАГНОСТИКА ТА НЕЙТРАЛІЗАЦІЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ РИЗИКІВ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

D. I. Kovalenko,
Ph.D., Associate Professor, Assistant Professor, Kyiv National University of Technology and Design, Kiev
T. Y. Moskalenko,
Student, Kyiv National University of Technology and Design, Kiev

DIAGNOSIS AND NEUTRALIZATION FINANCIAL AND ECONOMIC RISKS IN THE ENTERPRISE MANAGEMENT SYSTEM

У науковій праці узагальнено ризики та виклики посткризового розвитку, які здатні значимо вплинути на стан фінансово-економічної безпеки підприємства. Мета статті – навести результати наукових розвідок з питань розробки інноваційних технологій ідентифікації та мінізації фінансово-економічних ризиків в системі управління підприємством в умовах посткризового розвитку. Встановлено, що переважна більшість українських підприємств, у тому числі і великих, в управлінській практиці не використовують інструменти підвищення рівня фінансово-економічної безпеки внаслідок нівелювання фінансово-економічних ризиків (викликів), які формуються у зовнішньому середовищі. Виявлено основні особливості фінансово-економічних ризиків, що проявляються в новітніх умовах. Проаналізовано основні економічні та фінансові ризики, що виникають на рівні сучасного промислового підприємства. В умовах посткризового розвитку економіки найбільш значимими чинниками фінансового ризику розвитку підприємства на стратегічному рівні є: невірний вибір цілей підприємства; хибна оцінка стратегічного потенціалу підприємства; помилковий прогноз розвитку зовнішнього для підприємства господарського середовища; катастрофічне погіршення фінансового стану. Вказано на доцільність модернізації управлінських механізмів ідентифікації та нейтралізації (мінімізації) фінансово-економічних ризиків. Наведено пропозиції з впровадження інноваційних технологій управління економічною безпекою та нейтралізації фінансових ризиків.

In scientific work summarizes the risks and challenges of post-crisis development, which are able to significantly affect the financial and economic security. The purpose of the article - to give the results of scientific studies on the development of innovative technologies for identification and minizatsiyi financial and economic risks in the system of management in terms of post-crisis development. It was established that the majority of Ukrainian enterprises, including major in management practices do not use tools enhance financial and economic security due to the leveling of the financial and economic risks (calls) that are formed in the environment. Features found on the financial and economic risks that occur in modern conditions. The basic economic and financial risks that arise at the level of the modern industrial enterprise. In terms of post-crisis development of the economy the most important factors of financial risk on a strategic level are: wrong choice of company goals; erroneous assessment of the strategic potential of enterprise; erroneous forecast of the company to external economic environment; catastrophic deterioration in financial condition. Indicated the necessity to modernize administrative mechanisms to identify and neutralize (minimize) the financial and economic risks. The proposals of innovative technologies management of economic security and neutralize financial risks.

Ключові слова: фінансово-економічні ризики, фінанси, економічна безпека, управління підприємством, посткризовий розвиток.

Keywords: financial and economic risks, finances, economic security, management, post-crisis development.

Актуальність теми дослідження. В умовах фінансово-економічної кризи, що обумовлена низкою зовнішніх та внутрішніх причин, вітчизняні підприємства зазнали значних втрат, пов'язаних із стрімким падінням попиту на виготовлені економічні блага (продукцію, послуги, роботи), відтоком капіталу, подорожчанням кредитного ресурсу, нестабільністю макроекономічного середовища, зростанням кримінальних зазіхань на економічні процеси та ін. Каталізуються нові фінансово-економічні ризики, які в процесі управління підприємством мають бути своєчасно ідентифіковані та нейтралізовані (мінімізовані).

Серед цих ризиків варто виділити наступні: загострення конкуренції за доступ до економічних ресурсів (сировинних, фінансових, інтелектуальних), штучне обмеження можливостей щодо виходу на фінансові ринки, відновлення проблеми рейдерства (переходу права власності з використанням корупційних схем), стрімкі (непередбачувані) зміни ринкового середовища, поширення комп'ютерної злочинності, ускладнення фінансових інструментів та процедур тощо. Для функціонування підприємства значним викликом є сучасні наслідки економічної глобалізації (відомо, що на мікрорівні глобалізація може мати як позитивні, так і негативні ефекти). Відтак, дослідження механізму управління економічною безпекою підприємства (в тому числі в частині ідентифікації та мінімізації фінансово-економічних ризиків) в умовах посткризового розвитку є актуальним і представляє значний інтерес для науки і практики.

В сучасній економічній літературі дані з цих питань представлені досить фрагментарно. Навіть відсутні єдині підходи до трактування понять «фінансово-економічна безпека», «управління економічною безпекою», «механізм економічної безпеки», «фінансові ризики» та ін. Існує нагальна потреба створення новітніх

комплексних підходів ідентифікації та мінімізації фінансово-економічних ризиків з урахуванням завдань та обмежень посткризового розвитку. Цим обумовлюється актуальність теми дослідження.

Аналіз літератури. Проблеми ідентифікації та мінімізації (нейтралізації) фінансово-економічних ризиків в системі управління підприємством висвітлено у наукових працях О.Білоруса, І.Бланка, Т.Васильціва, В.Волошина, В.Гесця, Л.Донець, Я.Жаліла, Т.Іванюти, О.Івченка, С.Кавуна, М.Камлик, О.Кириченка, Д.Ковальова, Н.Куркіна, С.Лазарева, В.Мунтіана, Т.Полозової, В.Пономаренко, Н.Ревечук, Т.Слободяник, І.Сорокіної, М.Швеця, С.Шкарлета, О.Шнипка, І.Шульги та інших науковців. Однак запропоновані науково-методичні положення ґрунтуються в основному на механізмах управління економічною безпекою, що використовують переважно кількісні методи. Необхідно розробити пропозиції щодо впровадження управлінських технологій (методик) ідентифікації та мінімізації фінансово-економічних ризиків.

Мета статті – навести результати наукових розвідок з питань розробки інноваційних технологій ідентифікації та мінімізації фінансово-економічних ризиків в системі управління підприємством в умовах посткризового розвитку.

Виклад основного матеріалу. Механізм забезпечення фінансово-економічної безпеки сучасного підприємства розглядається як сукупність управлінських, економічних, організаційних, правових і мотиваційних способів гармонізації фінансових інтересів підприємства з фінансовими інтересами суб'єктів зовнішнього середовища, за допомогою чого з урахуванням особливостей діяльності підприємства забезпечується одержання прибутку, величина якого достатня для перебування підприємства в економічній безпеці. Враховуючи варіативність розвитку підприємства, механізм забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства може базуватися на стратегіях двох типів: (1) статичних стратегій, сутністю яких є ідентифікація викликів та загроз з наступною їх локалізацією (усуненням); (2) активних стратегій, що базуються на розширенні "життєвого простору" підприємства і передбачають миттєву та адекватну реакцію на загрози, що виникають.

В умовах посткризового розвитку економіки найбільш значимими джерелами фінансового ризику діяльності підприємства на стратегічному рівні є: невірний вибір цілей підприємства; хиба оцінка стратегічного потенціалу підприємства; помилковий прогноз розвитку зовнішнього для підприємства господарського середовища; катастрофічне погіршення фінансового стану.

Мета стратегії запобігання фінансово-економічному ризику передбачає вибір (з можливих альтернатив) рішення, що нівелює виникнення небажаної події (яка може бути оцінена як ризик, виклик, загроза).

Безпечне функціонування економічного суб'єкта визначається достатньою кількістю ресурсів (у першу чергу фінансових), оптимальною організаційною структурою, адекватністю цілей, захистом від зовнішніх і внутрішніх загроз, дотриманням правил гри в економіко-правовому полі. Забезпечення високого рівня економічної безпеки досягається також і за рахунок зниження ризиків у всіх функціональних сферах діяльності підприємства.

Фінансові ризики формуються в основному на макrorівні, але проявляються на мікрорівні. Макроекономічне середовище в цілому є несприятливим для зміцнення рівня фінансово-економічної безпеки підприємств.

Низька динаміка ВВП у 2012-2015 рр. обумовлена скороченням виробництва валової доданої вартості в більшості видів економічної діяльності, насамперед у будівництві (на 8,8% у 2015 р.), сільському господарстві (на 4,3%), переробній промисловості (на 3,5%) та фінансовій діяльності (на 6,5%). У останні роки кардинально змінилися співвідношення джерел забезпечення економічного зростання (приміром, у 2009-2011 рр. зростання ВВП забезпечувалося передусім галузями реального сектору економіки, то в 2012-2015 рр. – насамперед сферами транспорту і торгівлі).

В цій ситуації промислові підприємства продемонстрували зниження виробничої активності. Протягом 2012-2015 рр. спостерігається суттєве сповільнення динаміки обсягів виробництва. У 2015 р. порівняно з попереднім роком обсяг промислового виробництва зменшився на 4,8 %. Найбільший спад виробництва відбувся у виробництві коксу та продуктів нафтоперероблення, насамперед, за рахунок значного скорочення випуску продукції на нафтопереробних підприємствах. Негативну динаміку продемонстрували експортоорієнтовані галузі – металургійна промисловість і машинобудування, де зменшення обсягів виробництва стало наслідком негативної динаміки економічного розвитку країн – основних торговельних партнерів і відповідного зниження зовнішнього попиту на їхню продукцію та несприятливої кон'юнктури на світових ринках металів.

Падіння виробництва зафіксовано на підприємствах легкої промисловості, у виробництві іншої неметалевої мінеральної продукції, обробленні деревини та виробництві виробів з деревини. Це веде до задоволення зростаючого попиту за рахунок імпортованих товарів.

Нестійкість економічного розвитку та невизначеність на зовнішніх ринках формують низку ризиків для стабілізації макроекономічного становища. Відтак, макроекономічне середовище, яке в цілому можна оцінити як несприятливе для підприємств, каталізує для підприємств низку фінансово-економічних ризиків, які негативно впливають на рівень їхньої економічної безпеки.

Недостатній рівень попиту на внутрішньому та зовнішньому ринках призводить до зниження дохідності підприємств, і як наслідок – до падіння їхньої прибутковості (тобто, до погіршення результатів господарювання та зниження рівня економічної безпеки).

Відтак, негативний фінансовий результат демонструє більшість видів економічної діяльності (галузей). Це звужує можливості припливу капіталу і каталізує погіршення рівня фінансово-економічної безпеки відповідних підприємств. Крім того, в економіці України звелика кількість збиткових підприємств (тих, що демонструють негативний фінансовий результат) у всіх без виключення видах економічної діяльності.

Слід розуміти, що однією з причин збитковості українських підприємств є намагання уникнути оподаткування (оскільки в такому випадку підприємство не несе зобов'язання по сплаті податку на прибуток). Підприємницький сектор оцінює податкову систему України як несправедливу та дискримінаційну. Виправити вказане становище можна через впровадження податкової реформи, яка має передбачати поліпшення податкового режиму для сумлінних виробників.

Протягом 2011-2015 рр. спостерігається зниження інвестиційної активності. Сформовані пріоритети інвестування засвідчують перевагаючи інвестиційну привабливість так званих «невиробничих» секторів (тобто підприємств з високою ліквідністю та швидким обігом коштів). У 2015 р. у переробній промисловості зафіксовано спад капітальних інвестицій на рівні 5,1%. Вкрай недостатніми є обсяги притоку іноземних інвестицій. Основними реципієнтами іноземних інвестицій залишаються підприємства низькотехнологічних галузей, а також так звані «інфраструктурні підприємства» (торгівля, транспорт і зв'язок, діяльність готелів та ресторанів). Серед іноземних інвесторів відсутня зацікавленість у реалізації проектів інноваційного спрямування. Вказані тренди дають підстави зробити висновок про стагнаційний характер розвитку української економіки.

Значним обмеженням на шляху реалізації політики стимулювання економічного зростання є суттєва сегментація економічної та фінансової систем, що утруднює управління нею як єдиним цілим. Зафіксована низька ефективність трансмісійного механізму, що ускладнює трансформацію заощаджень населення в інвестиції та посилює «інституційний розрив» між розвитком реального і фінансового секторів економіки.

Існує необхідність у валютній стабільності, відновленні рівноваги платіжного балансу, збереженні золотовалютних резервів за рахунок девальвації, що в свою чергу веде до неузгодженості інфляційної, процентної й курсової політики. Відчувається необхідність зниження процентних ставок для відновлення кредитування інвестиційного процесу підприємств (за потреби стимулювання припливу коштів на депозити). Таким чином, зберігається залежність українських підприємств від зовнішньої кон'юнктури через суттєву концентрацію вітчизняної економіки (експорт забезпечує понад 50% ВВП, продукція нафтохімічної і металургійної промисловості складає понад 35-40 % експорту).

Відчувається суперечність між потребою використання зовнішніх фінансових ресурсів для відновлення достатніх темпів зростання та необхідністю зменшення фінансової залежності, яка «нівелює» ключові інструменти прискорення економічного зростання поза сферу впливу вітчизняних органів регулювання.

Виділено основні фінансово-економічні ризики, які негативно впливають на рівень економічної безпеки підприємств:

- дефіцит оптимальних (за вартістю і термінами) ресурсів, що знаходяться у розпорядженні менеджменту підприємств;
- висока вартість, і як наслідок – неприйнятність, банківських кредитів;
- висока збитковість, недостатня прибутковість переважної більшості підприємств, що обмежує їхні можливості до самофінансування інвестиційних проектів;
- збереження сировинної моделі експортного виробництва, що обумовлює нестійкість промисловості як основної рушійної сили економічного зростання в Україні;

– низька привабливість інвестиційного клімату, значні ризики та несприятливість інвестиційного середовища.

В сучасних умовах взаємодія підприємств із зовнішнім середовищем відбувається в умовах недостатньо розвиненої ринкової інфраструктури, правової неоднозначності, різних фінансових коливань, високої ступені невизначеності.

Ми вважаємо, що підтримка стійкого розвитку українських підприємств в умовах нестабільності глобальної економіки нерозривно пов'язане з реформуванням фінансового ринку та застосування сучасних інноваційних технологій фінансового посередництва.

В умовах посткризового зростання, коли стрімко перерозподіляється ресурсна база та змінюється ціна факторів виробництва, метою побудови та функціонування системи фінансово-економічної безпеки підприємства є захищеність його «життєвого простору» від дестабілізуючих факторів, внутрішніх і зовнішніх загроз, без нейтралізації яких відбувається зниження фінансово-економічних і організаційно-функціональних показників основної діяльності. Вказані ризики і загрози мають переважно фінансову природу і можуть бути оцінені в системі фінансових показників.

Робота з ідентифікації та мінімізації фінансово-економічних ризиків проводиться в межах реалізації наявного управлінського механізму. В свою чергу, механізм управління фінансово-економічною безпекою підприємства, що функціонує в умовах посткризового зростання, може базуватися на одному із методологічних підходів:

- стан безпеки розглядається через захист від економічних стимулів та інших зазіхань (вузьке значення);
- стан безпеки розглядається через захищеність від внутрішніх та зовнішніх загроз (необхідність врахування яких не завжди усвідомлюється керівництвом підприємства) та адаптаційні властивості підприємства;
- стан безпеки визначається ефективністю використання ресурсів або потенціалу підприємства (ресурсно-функціональний підхід, який не враховує використання некорпоративних ресурсів забезпечення економічної безпеки підприємства та динаміку його розвитку);
- безпека сприймається через наявність конкурентних переваг і економічного потенціалу (що без належної реалізації не гарантує економічної безпеки підприємства);
- безпека розглядається як ступінь реалізації і захисту економічних інтересів (розвинена інтерпретація з акцентом на створенні специфічної системи захисту інтересів, що реалізуються через функціональні складові);
- комплексний підхід управління економічною безпекою, який поєднує в собі різні методичні підходи.

Враховуючи новітні виклики посткризового розвитку, пропонуємо враховувати додаткові показники, які відображають характер впливу на підприємство процесів, пов'язаних із наслідками кризи та дією заходів щодо відновлення нормального функціонування економіки: рівень прогресивності технологій; коефіцієнт повноти інформації; коефіцієнт стабільності кадрів; рівень правової безпеки; середній рівень деструктивного впливу. В умовах посткризового розвитку доцільно, на

наш погляд, особливу увагу приділяти моніторингу фінансового стану підприємства та оцінці на цій основі загального рівня його економічної безпеки, маючи на увазі, що посткризові виклики в першу чергу генералізують ризики дестабілізації саме фінансової сфери підприємства.

Переважає більшість українських підприємств, у тому числі і великих, в управлінській практиці не використовують інструменти підвищення рівня фінансово-економічної безпеки внаслідок нівелювання ризиків (викликів), які формуються у зовнішньому середовищі.

Нестійкість економічного розвитку та невизначеність на зовнішніх ринках формують низку ризиків для стабілізації макроекономічного становища.

В процесі аналізу фінансово-економічної безпеки та ідентифікації довгострокових фінансово-економічних ризиків доцільно використовувати методики оцінювання сприятливості бізнес-середовища на основі результатів рейтингування "Ведення бізнесу" *Doing Business* що складається Міжнародною фінансовою корпорацією (МФК), яка входить до Світового Банку (СБ). Станом на початок 2015 р. в Україні можна виділити наступні найбільш проблемні ("небезпечні") зони, які в значній мірі знижують рівень економічної безпеки підприємств: підключення до систем електропостачання, процедури банкрутства, дозвільна система в будівництві, виконання контрактів, зовнішня торгівля, захист прав інвесторів. Відповідно, в процесі побудови та організації функціонування систем управління фінансово-економічною безпекою менеджмент підприємства на вказані процеси має звертати найбільше уваги.

Зростання невизначеності у глобальному конкурентному середовищі актуалізує пошук нових підходів до забезпечення фінансово-економічної безпеки вітчизняних підприємств на зовнішніх ринках та зміцнення потенціалу їх розвитку. Підґрунтям підвищення рівня фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності є формування та розвиток сучасної системи економічної безпеки, специфічними засадами якої є складність, адаптивність, гнучкість, стійкість, ефективність, надійність й самоорганізація. Система заходів має бути спрямована на досягнення (підтримку) належного рівня фінансово-економічної безпеки: забезпечення оптимального поєднання ресурсів та наявних можливостей підприємства, виявлення і нейтралізацію загроз, відшкодування збитків та відтворення об'єктів захисту, що постраждали, у разі реалізації небезпек. Результативність забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства визначається головними показниками його діяльності: стабільністю функціонування; належним рівнем конкурентоспроможності; збільшенням заможності власників (акціонерів); стійким інноваційним розвитком підприємства; гармонізацією соціально-економічних інтересів.

Висновки. Переважає більшість українських підприємств, у тому числі і великих, в управлінській практиці не використовують інструменти підвищення рівня фінансово-економічної безпеки внаслідок нівелювання фінансово-економічних ризиків (викликів), які формуються у зовнішньому середовищі. В умовах посткризового розвитку економіки найбільш значимими чинниками фінансового ризику розвитку підприємства на стратегічному рівні є: невірний вибір цілей підприємства; хибна оцінка стратегічного потенціалу підприємства; помилковий прогноз розвитку зовнішнього для підприємства господарського середовища; катастрофічне погіршення фінансового стану.

Підтримка стійкого розвитку українських підприємств в умовах нестабільності глобальної економіки нерозривно пов'язане з реформуванням фінансового ринку та застосування сучасних інноваційних технологій фінансового посередництва.

В умовах посткризового зростання, коли стрімко перерозподіляється ресурсна база та змінюється ціна факторів виробництва, метою побудови та функціонування системи економічної безпеки підприємства є захищеність його «життєвого простору» від дестабілізуючих факторів, внутрішніх і зовнішніх загроз, без нейтралізації яких відбувається зниження фінансово-економічних й організаційно-функціональних показників діяльності.

В процесі ідентифікації та мінімізації фінансово-економічних ризиків діяльності підприємства доцільно використовувати методики оцінювання сприятливості бізнес-середовища на основі результатів рейтингування "Ведення бізнесу" *Doing Business* що складається Міжнародною фінансовою корпорацією (МФК), яка входить до Світового Банку (СБ).

Пропонуємо враховувати додаткові показники, які відображають характер впливу на підприємство процесів, пов'язаних із наслідками кризи та дією заходів щодо відновлення нормального функціонування економіки: рівень прогресивності технологій; коефіцієнт повноти інформації; коефіцієнт стабільності кадрів; рівень правової безпеки; середній рівень деструктивного впливу. В умовах посткризового розвитку доцільно, на наш погляд, особливу увагу приділяти моніторингу фінансового стану підприємства та оцінці на цій основі загального рівня його економічної безпеки, маючи на увазі, що посткризові виклики в першу чергу генералізують ризики дестабілізації саме фінансової сфери підприємства.

Перспективи подальших розвідок. В подальшому мають бути виконані комплексні дослідження, спрямовані на розробку методичних підходів з прогнозування динаміки рівня фінансової безпеки в умовах загострення викликів макроекономічного середовища.

Література.

1. Захарін С. В. Інвестиційний ресурс технологічного розвитку економіки // Технологічний імператив стратегії соціально-економічного розвитку України [монографія] / за ред. Л. І. Федулової. – К. : НАН України, 2015. – С. 245-302.
2. Теоретико-методологічні основи інноваційно-інвестиційної безпеки України [монографія] / за ред. І.М.Грищенко. - К.: КНУТД, 2013. – 540 с.
3. Статистичний щорічник України за 2014 рік / Держстат України. – Електронний ресурс. – Доступний з: ukrstat.gov.ua.
4. Фінанси підприємств станом на 01 січня 2016 р. / Держстат України. – Електронний ресурс. – Доступний з: ukrstat.gov.ua.
5. Шабліста Л.М. Фінанси підприємств: витоки кризових явищ та роль держави в їх подоланні / Л.М.Шабліста // Економіка і прогнозування. – 2009. – № 4. – С. 53-67.

References.

1. Zakharin S.V. Investycyjnyy resurs tekhnologichnogo rozvytku ekonomiki // Tekhnologichnyy imperativ strategii socialno-ekonomichnogo rozvtku Ukrainy [monografija] / za red. L. I.Fedulovoi. – K. : NAN Ukrainu, 2015. – pp. 245-302.
2. Teoretiko-metodologichni osnovy innovacyino-investycyjnoyi bezpeki Ukrainy [monografija] / za red. I.M.Grischenka. - K.: KNUITD, 2013. – 540 s.
3. Statistichnyi schorichnik Ukrainy za 2014 rik / Dergstat Ukrainy. – Elektronnyy resurs. – Dostupnyy z: ukrstat.gov.ua.
4. Financu pidpriemstv stanom na 01 sichnia 2016 r. / Dergstat Ukrainy. – Elektronnyy resurs. – Dostupnyy z: ukrstat.gov.ua.
5. Shablista L.M. Financu pidpriemstv: vytyki krizovyh yavich ta rol dergavy v ih podolanni / L.M.Shablista // Ekonomika I prognuzovanna. – 2009. – № 4. – pp. 53-67.

Стаття надійшла до редакції 02.11.2016 р.

